

SÚČASNÉ VYSOKOŠKOLSKÉ VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU AKO DETERMINANT SOCIÁLNEHO ROZVOJA SPOLOČNOSTI?#

THE CONTEMPORARY HIGHER EDUCATION IN SLOVAKIA AS A DETERMINER OF SOCIAL DEVELOPMENT?

ČERVENÁ Karolína – HUČKOVÁ Regina

Abstrakt

Pod tlakom neustále sa meniacich globálnych podmienok je v súčasnosti dôležité si uvedomiť skutočnosť v čom spočíva reálna šanca jednotlivca na dosiahnutie ekonomického úspechu v sociálnom podnikaní. Súčasné dynamicky sa meniace podnikateľské prostredie (jeho komplikovanosť) podmieňuje zmeny v prístupe podnikateľov ku kvalite vlastnej vzdelanostnej úrovne. Kvalita jeho vzdelania môže totiž predstavovať určitý zdroj konkurenčnej výhody, čoho predpokladom je prioritne kvalitné vzdelávanie v oblasti ekonomických a im príbuzných odboroch, v interakcii so zvoleným študijným zameraním, ktoré by viedlo okrem získavania vlastných odborných znalostí aj k pochopeniu súvislostí, dôsledkov a následkov vzájomného pôsobenia politicko-sociálno-ekonomických procesov. Súčasné vzdelávanie na Slovensku je administratívne podmienené predovšetkým existujúcim vzdelávacím systémom, ktorý formuje podmienky pre realizáciu vzdelávania na všetkých stupňoch a tým aj dosahovanú vzdelanostnú úroveň.

Abstract

Under the pressure of ever-changing global conditions, it is now important to realize the reality of what constitutes the real chances of an individual to achieve economic success in social entrepreneurship. The current dynamically changing business environment (its complexity) leads to changes in the attitude of entrepreneurs with regards to the quality of their own educational level. Their education may, in fact, represent a source of competitive advantage, which stems from prioritizing the quality of education in the economic field and any other fields related to their chosen specialization. This should result, in addition to the acquisition of the core expertise, to better understanding of the context, implications and consequences of the interaction of political and socio-economic processes. The current education in Slovakia is administratively underpinned by the existing education system, which shapes the conditions for the realization of education at all levels, influencing thus the achieved education level in society.

ÚVOD

V súvislosti s permanentne meniacimi sa podmienkami podnikania v globalizujúcom sa prostredí vzniká permanentná potreba zvyšovania individuálnej úrovne vzdelávania sa jedincov zapojených do procesu ekonomickej činnosti. Existujúci model európskeho sociálneho štátu¹ sa od polovice 90-tych rokov 20-teho storočia, spája s krízovými

Príspevok predstavuje súčasť riešenia grantového projektu VEGA č.1/0851/12.

¹ Ktorý sa postupne formoval v období po druhej svetovej vojne.

opatreniami a hľadaním nových ekonomicko-sociálnych východísk budúcej existencie ľudskej spoločnosti. Kombinácia podnikateľského prístupu so sociálnymi cieľmi je možno cestou postupnej eliminácie pasívnej závislosti niektorých práceschopných jednotlivcov na systéme sociálneho zabezpečenia². Dnes je už nepochybné, že pre strategický ekonomický rast, ktorý predstavuje základný zdroj zvyšovania sociálnej úrovne majú osobitný význam rozvoj školstva, vedy a výskumu.

Problematika vysokoškolského vzdelávania rezonuje v slovenskej spoločnosti a to nie len v súvislosti s reformou školstva ako takou, ale predovšetkým v dôsledku reálnej situácie, ktorá vzniká v procese vzdelávania na I., II. a III. stupni vysokoškolského štúdia, ako aj následného uplatnenia sa absolventov v praxi (na trhu práce). Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky síce deklaruje skutočnosť, že *poslaním vysokých škôl, ktoré sú súčasťou európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania a spoločného európskeho výskumného priestoru, je rozvíjať harmonickú osobnosť, vedomosti, múdrosť, dobro a tvorivosť v človeku a prispievať k rozvoju vzdelanosti, vedy, kultúry a zdravia pre blaho celej spoločnosti*³...takto formulovaný dlhodobý zámer v oblasti vzdelávania zahŕňa široké spektrum pohľadov na vzdelávanie, nevynímajúc pohľad filozofický, právny, etický, ekonomický, sociologický, politický...vzdelávanie má niekoľko dimenzií a vzdelanie ako výsledný efekt vzdelávania rozvíja ľudský potenciál človeka chápaný ako *ľudský kapitál*, ktorý predstavuje nevyhnutný zdroj ďalšieho rozvoja spoločnosti vo všetkých jej oblastiach existencie.

1 SOCIÁLNE PODNIKANIE -VÝCHODISKÁ

*Sociálne podnikanie*⁴ sa neodmysliteľne spája s existenciou a fungovaním sociálne orientovanej ekonomiky. Od 70-tych rokov 20-teho storočia prebieha diskusia na globálnej úrovni týkajúca sa celospoločenskej problematiky sociálnej zodpovednosti⁵ kapitalistických spoločností, a to v zmysle, aby popri aktivitách súvisiacich s dosahovaním zisku vyvíjali aj aktivity v oblasti sociálnej⁶, čo však ale podľa názoru niektorých ekonómov⁷ nekorešponduje s prioritným cieľom podnikania. Či je možné prirodzeným spôsobom realizovať podnikanie v podobe sociálneho podnikania v prostredí trhovej ekonomiky úzko súvisí s hľadaním

² Bližšie pozri napríklad Barinková, M.: Social protection. 2. vyd. In: *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 26-34.

³ Napĺňanie tohto poslania je predmetom hlavnej činnosti vysokých škôl, v súlade so zákonom č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách sa posilňujú úlohy vysokých škôl pri budovaní vedomostnej spoločnosti, existuje priestor na prepojenie vysokoškolského vzdelávania s potrebami spoločnosti, podporuje sa európska dimenzia vysokoškolského vzdelávania v podobe spoločných študijných programov, ale aj novej úpravy pôsobenia vysokých škôl z členských štátov Európskej únie na území Slovenskej republiky.

⁴ Sociálne podnikanie (z ekonomického pohľadu a pre účely tohto príspevku) budeme chápať ako sústavnú činnosť podnikateľa, ktorá je zameraná na produkciu a predaj výrobkov a služieb, vykazuje vysoký stupeň autonómnosti, využíva kombináciu platenej a neplatenej práce a je spojené so znášaním ekonomického rizika.

⁵ Pozri bližšie napr. Defourny, J., Nyssens, M.: *Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments*. WP no.08/01, EMES, 2008; Korimová, G. : *Predpoklady rozvoja sociálnej ekonomiky*. Banská Bystrica: UMB 2007; Barinková, M.: Vzájomné ovplyvňovanie globalizačných procesov a sociálnej sféry. In: *Sociálnoprávne následky globalizácie svetovej ekonomiky*. Trnava: Trnavská univerzita, 2002, s. 16 – 24.

⁶ Už Simonde de Sismondi (1773-1842) poukázal na rozpor kapitalistickej výroby a spotreby v zmysle vytvárania nadhodnoty, pričom zmierňovanie vzniknutého nesúladu vidí v realizácii hospodárskej intervencie štátu, okrem iného aj v oblasti sociálneho poistenia pracujúcich a ich účasti na rozdeľovaní vytvoreného zisku; Pozri napr. Čipkár, J.: Sociálny štát v procese globalizácie (K problematike sociálneho zabezpečenia). In: *Acta Iuridica Olomucensia*. Vol. 7, no. 2, 2012, s. 53-71; Čipkár, J. : K problematike zodpovednosti Welfare State v oblasti sociálneho zabezpečenia. In: *Európska dimenzia podnikovej sociálnej zodpovednosti a jej vplyv na reguláciu pracovnoprávných vzťahov*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2009, s. 273-290.

⁷ Napríklad M. Friedman, W. J. Baumol a ďalší.

odpovede na otázku či je vôbec možné, aby reálne a zároveň efektívne fungovalo podnikanie založené na zásadách voľnej hospodárskej súťaže v koexistencii so sociálnou ekonomikou? V ekonomickej teórii sa môžeme v tejto súvislosti stretnúť s rozporuplnými názormi. Ekonómovia liberálneho⁸ smerovania (predstavitelia klasického, neoklasického prúdu ekonómie), vnímajú *podnikanie* ako cieľavedomú a riadenú činnosť jednotlivca alebo skupiny jednotlivcov, spojenú s určitým ekonomickým rizikom, ktoré má byť kompenzované dosahovaním maximálneho zisku, za podmienky efektívneho využívania existujúcich zdrojov, pričom predstavitelia neoklasickej ekonómie vychádzajú pri analyzovaní spoločnosti zo subjektívneho prístupu a teda, podľa ich názoru, je možné oddeliť od seba sociálny a ekonomický aspekt spoločenských javov a procesov a skúmať tak princípy hospodárenia s obmedzenými výrobnými zdrojmi oddelene od sústavy spoločenských vzťahov (napr. podľa názoru predstaviteľov⁹ *Ekonómie strany ponuky* sociálne dávky oslabujú podnet k práci, tvorivosti a podnikavosti). V neoklasickej ekonómii sa môžeme stretnúť s relatívnym chápaním sociálne orientovanej ekonomiky ako spoločenského cieľa a to v zmysle maximalizácie uspokojovania potrieb všetkých jednotlivcov, v zmysle ich východiskového zabezpečenia dôchodkami, čo vedie k optimálnej alokácii zdrojov, pričom (podľa názoru neoklasických ekonómov¹⁰) takýto optimálny stav ekonomiky zabezpečí automaticky pôsobiaci mechanizmus konkurencie. Podľa názoru neoliberálov model sociálneho trhového hospodárstva, ktorého súčasťou je aj *sociálne podnikanie*, by mal vychádzať zo zodpovednosti a hospodárskej samostatnosti podnikateľov, pričom každé opatrenie štátu v sociálnej oblasti by malo byť realizované v súlade s trhom a to tak aby neohrozovalo,¹¹ ale naopak rozvíjalo trhové hospodárstvo (trhové hospodárstvo je vo svojej podstate sociálne keďže vedie k efektívnosti a prosperite).

Základom *sociálne orientovanej ekonomiky* by mala byť solidarita, ale zároveň aj individuálne zapojenie sa jednotlivcov do procesu aktívneho občianstva. Medzi strategické úlohy v prostredí sociálne orientovanej ekonomiky patrí vytváranie podmienok pre vznik a udržanie kvalitných pracovných miest a taktiež modelovanie (ovplyvňovanie) trhového prostredia s cieľom vytvárať podmienky pre vznik a existenciu nových foriem podnikania sociálneho charakteru. Koncept sociálne orientovanej ekonomiky ponúka moderné riešenie sociálnych problémov 21. storočia, s dôrazom na integráciu osôb ohrozených sociálnym vylúčením z pracovného trhu¹², šetrné využívanie a rozvoj miestnych zdrojov pri poskytovaní verejne prospešných služieb, realizáciu programu miestneho rozvoja, čo zároveň smeruje k podpore sociálne orientovaného podnikania. Ciele sociálne orientovanej ekonomiky predstavujú základný prvok organizovanej občianskej spoločnosti, ktorý poskytuje sociálna ekonomika, ktorej východiskovým bodom je pluralizmus, participácia, demokracia, solidarita, občianska zodpovednosť. Pre rozvoj a fungovanie *sociálneho podnikania* predstavuje inštitút sociálne orientovanej ekonomiky¹³ kľúčovú úlohu a to nie len na regionálnej úrovni. Sociálne orientované podnikanie umožňuje aj bežným občanom koordinovať svoje zdroje a schopnosti a využívať kapitál vo všetkých jeho podobách (ako fyzický, peňažný, ľudský kapitál) tak, aby mohli dosiahnuť vhodné vyváženie výroby a služieb, ktoré by im umožnilo zapojiť sa do

⁸ L. von Mises; F. A. Hayek; M. Friedman; A. Smith; J. B. Say, ktorý upozornil na význam úlohy podnikateľa; J. S. Mill; C. F. Bastiat, ktorý bol známy a zásadný obhajca hospodárskeho liberalizmu.

⁹ Napríklad A. Laffer, M. Kemp, J. Wanniskiová, G. Gilder a ďalší.

¹⁰ V. Pareto, A. C. Pigou, K. J. Arrow a ďalší.

¹¹ Sociálna politika štátu nesmie ohrozovať a obmedzovať slobodu jednotlivca, jeho tvorivosť, iniciatívu a podnikavosť.

¹² Pozri bližšie napr. Barinková, M.: Sociálna politika. In: *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 13 - 26.

¹³ Pozri bližšie napr. Červená, K.: Sociálna ekonomika – možnosti a perspektívy (vybrané aspekty). In: *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2013, s. 1-7.

trhových procesov. Bližšie skúmanie doterajšieho vývoja sociálne orientovaných ekonomík a ich fungovania naznačuje, že naplniť reálne ciele takejto formy existencie spoločnosti je vždy spojené s celospoločenskými nákladmi, preto permanentnou celospoločenskou úlohou naďalej ostáva zabezpečenie efektívneho fungovania ekonomiky, ktorá by mala reálne podobu sociálne orientovanej ekonomiky v zmysle jej poslania a cieľov. Je zrejmé, že samotné formálne právne normy¹⁴ a administratívno-politické inštitúcie, ktoré majú kompetencie a právomoci rozhodovať, riadiť a regulovať ekonomické dianie nie sú sami o sebe zárukou fungovania spoločenského mechanizmu, ktorý by korešpondoval s cieľmi sociálne orientovanej ekonomiky. V ekonomikách fungujúcich na liberálnych princípoch sa cesta k dosiahnutiu sociálne orientovanej ekonomiky, ktorej súčasťou je aj *sociálne podnikanie* spája predovšetkým s existenciou spolupatričnosti všetkých členov spoločnosti, čo je možné zabezpečiť predovšetkým výchovou v synergii so vzdelaním, kultúrnymi hodnotami, morálkou, etikou.

Z pohľadu hospodárskeho stavu viacerých tzv. vyspelých ekonomík dnes nie je ešte stále možné hovoriť o existencii sociálnej ekonomiky, aj keď sa často ojedinele môžeme stretnúť s pozitívnymi výsledkami niektorých opatrení smerujúcimi do oblasti sociálnej, zdravotnej, kultúrnej. V súčasnosti môžeme pozorovať, že napriek pozitívnym čiastkovým výsledkom vedúcim k naplneniu podstaty sociálneho štátu, akosi absentuje jeho vlastná a prirodzená podstata existencie, ktorú by mala predstavovať korektne a demokraticky fungujúca občianska spoločnosť. Vytváranie konkrétnych *sociálnych hodnôt* je neodmysliteľne späté s „ľudským“ vnímaním výsledkov ekonomických činností na úrovni spoločnosti, ako aj z pohľadu jednotlivca. Fungovanie sociálnej ekonomiky nemožno hodnotiť len v kontexte ekonomickej výkonnosti, ktorá je nevyhnutná pre dosiahnutie cieľa organizácie, ale je potrebné v tomto prípade zohľadniť aj jej celospoločenské príspevky v zmysle solidarity a sociálnej súdržnosti¹⁵.

Reálnu podobu sociálnej politiky premietnutej do podnikateľskej sféry predstavuje existencia sociálnych podnikov, ktoré sú dôležitými partnermi štátnych a verejných inštitúcií pri tvorbe stratégie sociálneho rozvoja. *Sociálne podnikanie* v podobe existencie sociálnych podnikov má dnes už široké sociálne základy (realizuje svoje aktivity pomocou rôznych právnych foriem¹⁶), demonštruje svoj konkurenčný charakter¹⁷ ako aj svoju schopnosť prispôbovať sa novým sociálnym a ekonomickým výzvam. Koncept sociálnej ekonomiky vychádza z premisy, že štát už nemôže v plnej miere uspokojovať sociálne potreby, prípadne ich úplne finančne zabezpečovať a že zameranie sa výhradne na dosahovanie ekonomického zisku nevyhovuje nárokom modernej spoločnosti. Sociálna ekonomika sa snaží zmierniť sociálne rozdiely medzi jednotlivcami, skupinami ľudí, medzi regiónmi, v ktorých ľudia žijú a pôsobia, respektíve zabezpečiť všetkým rovnaké šance, pričom vznik sociálnej ekonomiky

¹⁴ Napríklad existencia právnej normy upravujúca inštitút „sociálny podnik“ ešte nie je zárukou úspešnej realizácie sociálneho podnikania.

¹⁵ K tomu pozri napr. Čipkár, J.: *Solidarita v sociálnej politike a v sociálnej ekonomike (realita – mýtus?)*. In: *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2013, s. 1-7.

¹⁶ Ako fyzická alebo právnická osoba, ktorá v súlade so zákonom č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti zamestnáva zamestnancov, ktorí pred prijatím do pracovného pomeru boli znevýhodnenými uchádzačmi o zamestnanie v počte, ktorý predstavuje najmenej 30 % z celkového počtu jeho zamestnancov; poskytuje podporu a pomoc zamestnancom, ktorí pred prijatím do pracovného pomeru boli znevýhodnenými uchádzačmi o zamestnanie, nájsť zamestnanie na otvorenom trhu práce; najmenej 30 % z finančných prostriedkov získaných z príjmu z predmetu činnosti, ktoré zostanú po úhrade všetkých výdavkov na predmet činnosti za príslušné zdaňovacie obdobie podľa daňového priznania, každoročne použije na vytváranie nových pracovných miest alebo na zlepšovanie pracovných podmienok; je zapísaná v registri sociálnych podnikov.

¹⁷ Sociálna ekonomika by mala byť schopná zaplniť medzeru v poskytovaní sociálnych služieb, ktoré nie sú zabezpečované klasickými podnikateľskými subjektmi alebo priamo štátnou a verejnou správou.

sa chápe ako prirodzený proces reakcie na nerovnosti medzi ľuďmi, regiónmi, ktoré tvoria trhovú ekonomiku a snažia sa tieto nerovnosti odstrániť. Za základný charakteristický znak *sociálne orientovanej ekonomiky*, ktorej súčasťou je aj sociálne podnikanie, považujeme skutočnosť, že nie je založená výhradne na zhodnotení kapitálu a jej primárnym cieľom nie je dosahovanie maximálneho zisku, ale dosiahnutie určitého sociálneho uspokojenia, solidarity a začlenenia znevýhodnených osôb do pracovného procesu a tým ich osamostatnenie a ukončenie závislosti na štátnych sociálnych dávkach. Sociálne podniky sa týmto odlišujú od spoločností založených na princípoch kapitalistického podnikania špecifickými rysmi, ktoré sú charakteristické nadradenosťou jednotlivca a sociálneho cieľa nad kapitálom, dobrovoľným a otvoreným členstvom, demokratickým riadením členov (okrem nadácií), kombináciou záujmov členov a všeobecného záujmu, obranou a aplikáciou princípu solidarity a zodpovednosti, autonómnym manažmentom a nezávislosťou na obecných úradoch, prebytkami, ktoré sú použité na uskutočňovanie trvale udržateľných rozvojových cieľov, služieb v záujme členov alebo na všeobecný prospech.

2 VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU (VYSOKÉ ŠKOLY)

Keďže súčasný stav pracovných trhov členských krajín Európskej únie, a nie len ich, smeruje k zvyšujúcim sa nárokom na kvalifikáciu pracovnej sily, je viac ako potrebné sa zamýšľať nad kvalitou poskytovaného vzdelania na slovenských vzdelávacích inštitúciách. V tejto súvislosti, z pohľadu mikroekonomického, považujeme oblasť vzdelávania (v zmysle dosiahnutej kvality vzdelanostnej úrovne) za určitú konkurenčnú výhodu pri uplatňovaní sa na trhu práce, čo sa samozrejme prejaví aj na makroekonomickej úrovni ako potenciálny zdroj zabezpečenia ďalšieho rozvoja hospodárstva Slovenskej republiky. Je samozrejmé, že oblasť vzdelávania, rovnako ako aj iné oblasti hospodárskeho života spoločnosti, prechádzala svojím historickým vývojom, ktorý bol podmienený, svojou povahou rôznymi faktormi (ekonomickými, politickými, kultúrnymi, právnymi).

V Slovenskej republike po roku 1989 postupne prebiehala hospodárska transformácia, ktorá zasiahla aj oblasť vzdelávania a následne viedla k výraznému nárastu¹⁸ v počte inštitúcií poskytujúcich vysokoškolské vzdelávanie na území Slovenskej republiky. V súčasnosti na Slovensku celkovo existuje 41 škôl vysokoškolského typu. V súlade s dnes existujúcou slovenskou právnou úpravou môžu vysokoškolské vzdelávanie, na území Slovenskej republiky, poskytovať len organizácie, ktoré sú vysokými školami (podľa vysokoškolského zákona) a taktiež len v rámci existujúcich akreditovaných študijných programov. Napríklad už v akademickom roku 2009/2010 počet záujemcov o vysokoškolské vzdelávanie sa dosiahol 232.391 (počet študentov sa zvyšoval najmä na súkromných vysokých školách, kde dosiahol celkovo 37.944, zatiaľ čo na verejných vysokých školách počet študentov poklesol¹⁹ na 187.644). V roku 2009 bola pre verejné vysoké školy prvý krát na Slovensku dovŕšená komplexná akreditácia,²⁰ ktorej cieľom bolo zaradiť vysoké školy do skupín s odlišnými názvami, a to tak, že vysoké školy v najvyššej skupine môžu používať označenie „univerzitná

¹⁸ Nárast novovzniknutých inštitúcií z 13 v roku 1990 na 41 v roku 2014.

¹⁹ Tento pokles zrejme súvisí s pokračujúcim poklesom študentov v externej forme štúdia, kde sa v posledných rokoch znížil počet z 67.500 v roku 2006 na 48.692 v roku 2008 naopak počet externých študentov sa permanentne zvyšoval na súkromných vysokých školách (z 13.175 v roku 2006 na 28.869 v roku 2009).

²⁰ Akreditácia je podľa *Vysokoškolského zákona* chápaná ako „proces v rámci ktorého Akreditačná komisia komplexne posúdi a zhodnotí vzdelávaciu, výskumnú, vývojovú, umeleckú a ďalšiu tvorivú činnosť vysokej školy, ako aj personálne, technické, informačné a ďalšie podmienky, v ktorých sa táto činnosť uskutočňuje a vyjadri sa k žiadostiam vysokej školy o akreditáciu všetkých študijných programov a o akreditáciu všetkých habilitačných konaní a konaní na vymenovanie profesorov, v ktorých chce vysoká škola mať priznané zodpovedajúce práva“.

vysoká škola“, ostatné vysoké školy sú označené ako „nezaradené vysoké školy“. Vtedajší minister školstva udelil 7 školám titul univerzity, 19 školám titul vysoká škola bez zaradenia a jedna škola sa stala odbornou vysokou školou, následne došlo k zmene keď 4 vysoké školy bez zaradenia boli preradené do kategórie univerzity. Na konci roka 2009 v SR pôsobilo 23 univerzitných VŠ a desať vysokých škôl ostalo bez začlenenia.

Vysoké školy sa z hľadiska spôsobu, akým vznikli, hospodársko-právnej formy a sídla členia na verejné vysoké školy, štátne vysoké školy, súkromné vysoké školy a zahraničné vysoké školy. V akademickom roku 2013/2014 pôsobilo a naďalej pôsobí na území Slovenskej republiky celkovo 36 slovenských subjektov poskytujúcich vysokoškolské vzdelávanie, z toho 20 verejných vysokých škôl, 3 štátne vysoké školy a 13 súkromných vysokých škôl, okrem už uvedených má oprávnenie na poskytovanie vysokoškolského vzdelávania na území SR aj päť zahraničných vysokých škôl²¹. Vysokoškolské vzdelávanie sa uskutočňuje v rámci študijných programov (zostavujú si ich jednotlivé vysoké školy), študijné odbory, v ktorých možno poskytovať vysokoškolské vzdelávanie, tvoria sústavu študijných odborov, ktorú spravuje MŠVVaŠ SR (k 31. decembru 2012 obsahovala sústava 365 študijných odborov).

V priebehu rokov 2011 a 2012 MŠVVaŠ SR pripravilo rozsiahlu novelu²² zákona o vysokých školách, ktorý okrem iného, upravuje, resp. vymedzuje aj výkon a niekoľko priamych kompetencií ministra školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, pričom za jeho najvýznamnejšiu kompetenciu považujeme rozhodovanie²³ o akreditácii študijných programov a priznávaní niektorých ďalších práv vysokým školám. Niektoré ustanovenia predmetného zákona o vysokých školách týkajúce sa vnútornej štruktúry a riadenia vysokých škôl sa stali predmetom kritiky zo strany evaluačného tímu *Európskej asociácie univerzít* pri hodnotení slovenského vysokého školstva, kde vo svojej správe uviedla, že vysokoškolský zákon zachádza do detailov v oblasti rozhodovacích procesov a vnútorných orgánov vysokých škôl, čím bráni nastaveniu vnútorných štruktúr vysokých škôl, ktoré najlepšie vyhovujú ich zámerom a taktiež konštatovala, že problémom je aj značne diverzifikovaný manažment vysokých škôl zahŕňajúci celý rad rôznych orgánov, pričom ako osobitný problém videla komisia v oddelovaní kompetencií a zodpovednosti. Jednou z kľúčových úloh ministerstva v oblasti vysokého školstva je tvorba metodiky na rozpis dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokým školám a realizácia tohto rozpisu. Ministerstvo prerokúva návrh metodiky pred jej schválením s orgánmi reprezentácie vysokých škôl, teda so *Slovenskou rektorskou konferenciou*, *Radou vysokých škôl* a *Študentskou radou vysokých škôl*.

Zo správy *Európskej asociácie univerzít* o stave vysokého školstva na Slovensku, okrem iných, vyplývajú pre oblasť vysokého školstva tieto odporúčania: 1. ťažisko vzdelávania presunúť z pedagóga na študenta, zmeniť rolu pedagógov z autority a komunikátora vedomostí smerom k tvorcovi a facilitátorovi vzdelávania; 2. v oblasti kvality hodnotenia vysokých škôl prejsť od systému vonkajšej kontroly smerom k vybudovaniu kultúry vlastnej vnútornej kontroly kvality; 3. vytvoriť mechanizmy potrebné na monitorovanie a zvyšovanie kvality; 4. vzdelávanie doktorandov zamerať aj pre potreby výrobnéj praxe; 5. odbúrať centrálnu reguláciu vnútornej organizácie a nastavenia rozhodovacích právomocí zákonom; 6. vnútorne otvoriť vzdelávanie na vysokých školách pre zvýšenie interdisciplinárnosti; 7. obmedziť časté zmeny v zákonoch a ďalších pravidlách. Ťažiskovou úlohou v oblasti vzdelávania naďalej ostáva zabezpečiť permanentné vzdelávanie obyvateľstva, a to predovšetkým kvalitné, s výsledným efektom zabezpečenia trvalého a udržateľného

²¹ Štyri z nich so sídlom v ČR a jedna so sídlom v NSR.

²² Časť tejto pripravenej novely NR SR schválila vo forme zákona s účinnosťou od 1. januára 2013 (okrem č. 112, 122, 143, 144 a 207, ktoré nadobudli účinnosť až 1. septembra 2013).

²³ Pri výkone tejto kompetencie minister vychádza z vyjadrení akreditačnej komisie, avšak zákon mu umožňuje rozhodnúť aj v rozpore so závermi a odporúčaniami AK.

ekonomického rozvoja (práve v tejto súvislosti vzniká priestor pre ponuku a realizáciu celoživotného vzdelávania).

Námetom na diskusiu naďalej ostáva otázka či permanentne sa zvyšujúci počet absolventov škôl vysokoškolského typu (ktorý umožňuje predovšetkým existujúci a narastajúci počet vzdelávacích inštitúcií) bude zároveň aj zárukou kvality dosahovanej vzdelanostnej úrovne absolventov? Viaceré osobné skúsenosti pedagógov z praxe svedčia skôr o opaku a to nie len na úrovni vysokoškolského vzdelávania....kam by teda malo smerovať vysokoškolské vzdelávanie?...napríklad Veverka vo svojom príspevku píše, že *modelovanie osobnosti poslucháča spočíva v jednote rozvoja jeho originálnych črt...V snahe o výchovu skutočných osobností nemožno zabúdať na to, že zjednodušovaním vecí a vzťahov medzi nimi sa vychovávajú osobnosti obmedzené, ktoré nie sú schopné poznať a riešiť zložité životné situácie.*²⁴ Z uvedeného vyplýva, že vysokoškolák aj keď študuje vlastný odbor (špecializáciu) má získavať poznatky a tým aj akýsi prehľad z ďalších teoretických disciplín, resp. oblastí spoločenského života. V tejto súvislosti sa vynára otázka do akej miery (v akej kvalite) sú dnes schopné jednotlivé vzdelávacie inštitúcie zabezpečiť uvedené? Nové informácie o kvalite a efektívnosti štúdií na vysokých školách prinášajú dva pomerne rozsiahle prieskumy názorov učiteľov a študentov slovenských vysokých škôl, kde stoja za úvahu nasledovné zistenia: 1. pri otázke na kvalitu príprav absolventov pre prax, odpovedalo kladne štatisticky významne menej absolventov ako pedagógov; 2. k otázke lojality (odporúčanie známym študovať na danej vysokej škole) boli počty kladných odpovedí nízke v porovnaní s odpoveďami študentov z ČR.²⁵ Aj keď prostredníctvom akreditačnej komisie má Ministerstvo do istej miery vplyv na kontrolu kvality slovenských vysokých škôl pretrvávajú tu naďalej niektoré „zvláštnosti“, ako napríklad skutočnosť, že absolventi študijných programov, ktorí získali titul magister, môžu vykonaním rigorózneho skúšky získať tzv. „malý doktorát“ predstavovaný jedným z titulov „doktor prírodných vied“ (RNDr.), „doktor farmácie“ (PharmDr.), „doktor filozofie“ (PhDr.), „doktor práv“ (JUDr.), „doktor pedagogiky“ (PaedDr.) alebo „doktor teológie“ (ThDr.) a to aj napriek tomu, že slovenské vysoké školy umožňujú vysokoškolské vzdelanie absolvovať v troch stupňoch, pričom tieto tituly predstavujú z medzinárodného hľadiska neštandardný prvok (nezískava sa nimi totiž vyšší stupeň vzdelania) slovenského vysokého školstva nekompatibilný s *Bolonskou deklaráciou*. V tejto súvislosti si je potrebné položiť otázku aký je skutočný zmysel získavania takýchto titulov?

Jedným z dôležitých aspektov vo vzťahu k efektívnosti výstupu realizovaného vlastného štúdia študentov je ich uplatnenie sa v praxi. Nezamestnanosť²⁶ predstavuje na Slovensku v súčasnosti vážny makroekonomický problém, ktorý je výraznejšie vnímaný, predovšetkým jednotlivcami, ako problém ekonomický, sociálny, psychologický. Na trhu práce sa zložitou javí práve situácia študentov-absolventov²⁷ (ako potenciálnej pracovnej sily vstupujúcej na trh práce). Jednou z častých príčin vzniku bariér zamestnanosti u tejto skupiny pracovných síl, oproti iným skupinám nezamestnaných pracovných síl hľadajúcich zamestnanie (resp. uplatnenie sa ako pracovná sila) je chýbajúca prax, absencia existencie určitých pracovných návykov a často aj absencia akejsi „všeobecnej rozhľadenosti“...napríklad Greenspan (vo

²⁴ Veverka, L. J.: Filozofia výchovy a osobnosť poslucháča vysokej školy. In : *Filozofia výchovy a problémy vyučovania filozofie*. Bratislava : IRIS, 1998. s. 31 – 39.

²⁵ Zdroj: Beblavý, M., Pišút, N.: Znalostná spoločnosť, vysoké školy, veda a výskum. In : *Slovensko 2009. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2010*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2010, s. 475 – 492.

²⁶ Evidovaná miera nezamestnanosti, podľa údajov Štatistického úradu Slovenskej republiky, dosiahla v roku 2013 14,2% (dostupné na <http://slovak.statistic.sk/>).

²⁷ Napr. nárast v počte nezamestnaných absolventov s dosiahnutým vysokoškolským vzdelaním v roku 2013 o 1,4 p. b. v porovnaní s rokom 2012 (dostupné na <http://slovak.statistic.sk/>).

svojom diele *The Age of Turbulence* z roku 2007²⁸) sa zaoberá aj problematikou školstva v súvislosti s nerovnosťou príjmov, kde sa zamýšľa nad príčinou odmietania veľkého počtu vzdelaných žiadateľov na miesta s požadovanou nižšou kvalifikáciou pracovnej sily. V tejto súvislosti možno stojí za úvahu myšlienka či zdrojom „skepticizmu“ potenciálnych zamestnávateľov vo vzťahu ku schopnostiam a vedomostiam súčasných absolventov nespočíva náhodou v znižujúcej sa kvalite vzdelávania?

ZÁVER

Podľa nášho názoru už nie je v 21. storočí potrebné polemizovať o opodstatnenosti existencie sociálne orientovanej ekonomiky, ale určite je potrebné diskutovať o cieľoch, prostriedkoch, spôsoboch a možnostiach jej existencie a seriózneho apolitického zváženia všetkých hospodárskych opatrení, ktoré majú k tomu cieľu smerovať. V konečnom dôsledku sa opäť vraciame k modifikovanej myšlienke „prirodzeného hospodárskemu poriadku“, kde nezastupiteľnú úlohu zohráva vzdelávanie a výchova jednotlivcov, čo ale nie je možné zabezpečiť iba zvyšujúcim sa počtom vzdelaných jedincov, ale predovšetkým zvyšovaním kvality vzdelávacieho procesu, ktorým je možné zabezpečiť nie len odborné znalosti, ale taktiež znalosti celospoločenského charakteru, ktoré by viedli k uvedomovaniu si celospoločenských záujmov v kontexte svojich vlastných individuálnych záujmov a cieľov, ktoré zároveň smerujú k prospechu celej spoločnosti. Neustála hromadná produkcia absolventov vysokých škôl, ktorá znižuje kvalitu vyučovacieho procesu a tým prispieva k znižovaniu celkovej úrovne vzdelávania na Slovensku, nás vedie k zamysleniu sa nad otázkou, či je vôbec možné za takýchto podmienok v oblasti vzdelávania dosiahnuť reálne fungovanie sociálne orientovanej ekonomiky iba „prirodzenou cestou“?...čo je ale zároveň hlavným zmyslom budovania hospodárskeho zriadenia tohto typu! V súčasnosti sa prejavujúce trendy vo vzdelávaní na slovenských vzdelávacích inštitúciách, a to na všetkých stupňoch, sú konfrontované a teda zároveň ovplyvňované prvkami komerčného trhového prostredia, čo samozrejme aj podmieňuje výslednú kvalitu dosahovanej vzdelanostnej úrovne absolventov. Permanentný pokles kvality dosahovanej úrovne vzdelávania na Slovensku je zrejme výsledkom „konkurenčného boja“ medzi jednotlivými vzdelávacími inštitúciami, ktoré sa z finančných dôvodov (často aj zachovania vlastnej existencie), prikláňajú viac ku kvantite ako ku kvalite vzdelávania (vzdelávacie inštitúcie sú často nútené sa správať v trhovom prostredí ako podnikateľské subjekty a podliehajú vplyvu vzájomného konkurenčného boja, pričom samozrejme využívajú rôzne prostriedky, znižovanie úrovne vedomostných nárokov nevynímajúc, „prilákania“ spotrebiteľa-študenta).

Z hľadiska doterajších skúseností pedagógov je zrejme potrebné sa vážne zamyslieť nad ponúkanou kvalitou vzdelávania, a to je možné dosiahnuť len v prípade, ak systém vzdelávania nebude podliehať komerčnému vplyvu, pričom samozrejme na kvalite vzdelávania sa „nepodpisuje“ iba systém, ale spolupodieľajú sa na nej aj konkrétny učitelia. Je možno „načas“ si priznať, že sú medzi nami aj takí pedagógovia, ktorí sú výhradne orientovaní iba na svoj vedný odbor a často u nich absentuje aj akýsi „ľudský rozmer“ pri výkone učiteľskej profesie (ako vnímanie humánneho poslanca a celospoločenská profesionálna zodpovednosť). Ľahko identifikovateľným následkom takéhoto stavu je síce viac vzdelaných, ale menej „múdrych“ ľudí, čo sa napokon prejavuje v podobe svojráznej nekultúrnosti nie len v každodennom živote ako takom, ale aj vo výkone jednotlivých

²⁸ Pozri bližšie Greenspan, A.: *The Age of Turbulence*. USA, The Penguin Press, 2007.

profesií, ba dokonca aj v riadení spoločenského, politického a verejného života²⁹. Zložitosť úlohy riešenia výchovy a vzdelávania spočíva v tom, že v procese transformácie vysokých škôl nebolo ešte prekonané protirečenie medzi požiadavkami a predstavami o vzore a reálnou úrovňou sformovania etiky a kultúry absolventov vysokých škôl, hoci sa plne chápe deficit duchovnosti a inteligencie. V minulosti sa síce vzdelávanie a výchova orientovali na tzv. všestranný rozvoj osobnosti, pravda riešenie tejto úlohy zostávalo mnohokrát prevažne na úrovni deklaratívnych hesiel. Aká je vlastne súčasná situácia? Transformácia v oblasti vzdelávania na Slovensku rozhodne priniesla so sebou aj veľa pozitívneho, napriek tomu sa domnievame, že so vzrastajúcim počtom vzdelávacích inštitúcií sa celková úroveň kvality vzdelávania permanentne znižuje, čoho následkom je aj znižovanie vzdelanostnej úrovne absolventov...V tejto súvislosti upozorňujeme na skutočnosť, že zvyšovanie vzdelanostnej úrovne obyvateľstva je síce zdrojom zvyšovania ekonomického rastu, ale je potrebné si uvedomiť, že tento efekt nepôsobí automaticky, jeho účinok je síce možné očakávať, ale zároveň je potrebné si uvedomiť nasledujúce tri dôležité skutočnosti: 1. nie je rozhodujúca kvantita ale kvalita dosiahnutej všeobecnej vzdelanostnej úrovne obyvateľstva; 2. existujúci vzdelávací systém, ako aj jeho štruktúra často nekopíruje špecifické vzdelanostné požiadavky trhu práce na strane dopytu; 3. je potrebné zabezpečiť flexibilitu podpory cieleného celoživotného vzdelávania obyvateľstva s ohľadom na budúci vývoj spoločnosti. Súčasný existujúci vzdelávací systém na Slovensku vykazuje výrazné prvky právnej, administratívnej a finančnej komplikovanosti fungovania, čím sa postupne odkláňa od podstaty poslania a účelu realizácie vzdelávania „v duchu odkazu J. A. Komenského“.

Použitá literatúra

1. BARINKOVÁ, M. 2012. Social protection. 2. vyd. In: *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 26-34. ISBN 9788073804039
2. BARINKOVÁ, M. 2002. Vzájomné ovplyvňovanie globalizačných procesov a sociálnej sféry. In: *Sociálnoprávne následky globalizácie svetovej ekonomiky*. Trnava: Trnavská univerzita, 2002, s. 16 – 24. ISBN 80-89047-33-5
3. BARINKOVÁ, M. 2002. Pracovné pomery učiteľov vysokých škôl. In: *Aktuálne teoretické a legislatívne otázky slovenského práva*. Košice: Právnická fakulta, UPJŠ, 2002, s. 57 – 67. ISBN 80-7097-500-8
4. BEBLAVÝ, M., PIŠÚT, N. 2009. Znalostná spoločnosť, vysoké školy, veda a výskum. In: *Slovensko 2009. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2010*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2010, s. 475 – 492. ISBN 978-80-89345-23-6
5. ČERVENÁ, K. 2013. Sociálna ekonomika – možnosti a perspektívy (vybrané aspekty). In: *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2013, s. 1-7. ISBN 978—80-557-0600-9
6. ČERVENÁ, K., ČIPKÁR, J. 2014. Podnikanie v sociálne orientovanej ekonomike alebo sociálne podnikanie v ekonomike? In: *Sociálna ekonomika a vzdelávanie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2014, s. 1-7. ISBN 9788055706238

²⁹ Pozri bližšie napr. Červená, K. 2013. Kvalita vzdelávania ako podmieňujúci faktor kultivácie osobnosti. In: *Možnosti kultivácie osobnosti v technologickom veku*. Košice: TU Košice, Katedra spoločenských vied, 2013, s. 119-127; ako aj Čipkár, J.: Humanizácia vzdelávania v postmodernej spoločnosti. In: *Humanizácia vzdelávania na technických univerzitách*. Bratislava: Slovenská technická univerzita, 2011. s. 10-17; Červená, K.: Efektívnosť vzdelávania v podmienkach Slovenskej republiky. In: *Humanizácia vzdelávania na technických univerzitách*. Bratislava: STU, 2011, s. 5-9.

7. ČERVENÁ, K. 2013. Kvalita vzdelávania ako podmieňujúci faktor kultivácie osobnosti. In: *Možnosti kultivácie osobnosti v technologickom veku*. Košice: TU Košice, Katedra spoločenských vied, 2013, s. 119-127. ISBN 9788055313443
8. ČERVENÁ, K. Efektívnosť vzdelávania v podmienkach Slovenskej republiky. In: *Humanizácia vzdelávania na technických univerzitách*. Bratislava: STU, 2011, s. 5-9. ISBN 9788022735308
9. ČIPKÁR, J. 2011. Globalizácia a jej vplyv na sociálny štát. In: *Proces globalizácie a jeho vplyv na ekonomiku a spoločnosť*. Bratislava: STU, 2011, s. 9-16. ISBN 97880227358558
10. ČIPKÁR, J. 2009. K problematike zodpovednosti Welfare State v oblasti sociálneho zabezpečenia. In: *Európska dimenzia podnikovej sociálnej zodpovednosti a jej vplyv na reguláciu pracovnoprávných vzťahov*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2009, s. 273-290. ISBN 9788070977804
11. ČIPKÁR, J. 2013. Solidarita v sociálnej politike a v sociálnej ekonomike (realita – mýtus?). In: *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2013, s. 1-7. ISBN 978-80-557-0600-9
12. ČIPKÁR, J. 2011. Humanizácia vzdelávania v postmodernej spoločnosti. In: *Humanizácia vzdelávania na technických univerzitách*. Bratislava: Slovenská technická univerzita, 2011, s. 10-17. ISBN 978-80-227-3530-8
13. ČIPKÁR, J. 2012. *Sociálny štát v procese globalizácie (K problematike sociálneho zabezpečenia)*. In: *Acta Iuridica Olomucensia*. Vol. 7, no. 2, 2012, s. 53-71. ISSN 1801-0288
14. ČONKOVÁ, M. 2013. Analysis of perceptions of conventional and e-learning education in corporate training. In: *Journal of Competitiveness*. Vol. 5, no. 4, 2013, s. 73-97. ISSN 1804-1728
15. DOHNALOVÁ, M., PRŮŠA, L. a kol. 2011. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, 176 s. ISBN 978-80-7357-573-1
16. GREENSPAN, A. 2007. *The Age of Turbulence. USA*, The Penguin Press, 2007. ISBN 978-1- 59420-131-8
17. KORIMOVÁ, G. a kol. 2007. *Sociálne podnikanie*. Banská Bystrica: OZ Kopernikus, 2007. ISBN 978-80-89288-14-4
18. KORIMOVÁ, G. 2007. *Predpoklady rozvoja sociálnej ekonomiky*. Banská Bystrica: UMB 2007. ISBN 978-80-8083-399-2
19. ĽAPINOVÁ, E., KORIMOVÁ, G. a kol. 2013. *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2013. ISBN 978-80-557-0600-9
20. *Správa o stave školstva na Slovensku – verejná diskusia*. Dostupné na stránke: <http://www.minedu.sk>
21. VEVERKA, L. J. 1998. Filozofia výchovy a osobnosť poslucháča vysokej školy. In: *Filozofia výchovy a problémy vyučovania filozofie*. Bratislava: IRIS, 1998, s. 31 – 39.
22. *Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách v znení neskorších predpisov*. Dostupné na stránke: <http://www.minedu.sk>

Kontaktné údaje

Karolína ČERVENÁ, Ing., PhD.

Právnická fakulta

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Kováčska 26

040 75 Košice
Slovenská republika
E-mail: karolina.cervena@upjs.sk

Regina HUČKOVÁ, JUDr., PhD.
Právnická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Kováčska 26
040 75 Košice
Slovenská republika